

INDÍTVÁNY A HUNGAROLÓGIAI INTÉZET MEGALAKÍTÁSÁRA

A Hungarológiai Intézet megalakítását elsősorban a társadalmi élet által felvetett és sürgős megoldásra váró problémák, valamint a tudományos kutatástól mindeddig érintetlenül hagyott kérdések nagy száma teszi indokolttá. A jugoszláviai magyar szellemi élet jóval többre képes, mint amennyit eddig felmutatott, s kétségtelen, hogy megfelelő munkaformák között e téren a szakerek szervezett és céltudatos munkája jelentősebb eredményekhez vezetett volna. Nincsen intézetünk ugyanis, amely megszervezné és tudományos szintre emelné az eddig szórványosan folytatott magyar nyelvészeti, irodalomtörténeti, művelődéstörténeti, néprajzi stb. kutatást, amely következetesen és programszerűen foglalkozna az együttélésből, a szoros szellemi, nyelvi, történelmi érintkezésből eredő és a jelen által felvetett gyakorlati és tudományos feladatokkal. A Matica srpska vagy a Vajdasági Múzeum is csak elvétve és alkalmyszerűen fordult az efféle feladatok felé. Az egyetlen tudományos intézmény a Bölcsészkar Magyar Tanszéke viszont egyrészt oktatási munkával lévén elfoglalva, másrészt pedig, mert ez anyagi lehetőségeit és illetékességét is meghaladja, nem vállalhatja magára az összes ilyen természetű feladatokat.

Közelebbről meghatározva három nagyobb területen kell az intézetnek kifejtenie tevékenységét: a nyelv, az irodalom, és a művelődéstörténet területén.

A jugoszláviai magyarság egyenjogú részvétele az öngazgatás gyakorlatában s a Vajdaság népeinek egyenjogú nyelvhasználata (ennek keretében pedig a magyar nyelvhasználat) föltétlenül megköveteli, hogy a fejlődésben lemaradt, kiműveletlen, a hivatali és közéletből egészen a legutóbbi évekig kieső, elhanyagolt vajdasági magyar köznyelvet intézeti szinten fejlesszük ki, terminológiai, nyelvhelyességi problémáit tudományos módszerekkel tanulmányozzuk és oldjuk meg. A nyelvkultúra fejlesztése tudományos felkészültséget, az élő nyelv folytonos és beható elemzését és tanulmányozását, a nyelvi deformációk és helytelen nyelvszokás okainak alapos vizsgálatát követeli meg. Az egységes magyar nyelvterülettől való társadalmi, politikai, történelmi, kulturális különfejlődés és a két- vagy többnyelvű társadalmi, hivatali, közéleti érintkezés következtében ugyanis egész sor olyan nyelvi probléma merül fel, amelynek megoldását nem remélhetjük sem önkéntes szervezetektől, sem improvizált vitáktól, de gyakran még a magyar-

országi nyelvészek útmutatásától sem, hanem egyedül csak e kérdések folyamatos és elmélyült tanulmányozásától. A Helyesírási Szabályzat-hoz csatolt és a Magyar Tudományos Akadémia által is elfogadott Függelék mutatja, milyen természetű feladatok várnak az intézet szakembereire.

A több mint egy évtizede készülő 120 000 címszavas szerbhorvát—magyar nagyszótár munkálatainak a tapasztalatai is az intézet minél előbbi megalakítását sürgetik, különösen ha figyelembe vesszük a még elvégzendő nagyszámú feladatot ezen a téren (a szerbhorvát—magyar rész befejezése, a magyar—szerbhorvát rész elkészítése, a megkezdett szakszótárak további gondozása, mindezek kiadása stb.).

Hasonlóképpen a megkezdett dialektológiai kutatások, toponímiai vizsgálatok, nyelvi kölcsönhatások tanulmányozása, a jogi, közigazgatási, politikai szakfordító tevékenység fejlesztésének szükségletei, a kétnyelvű ügyvitel követelményeinek kielégítése stb. rengeteg tanulmányozásra és megoldásra váró feladatot állítanak elénk.

A vajdasági magyarság szellemi életének a múltban és a jelenben is egyik legfontosabb komponense az irodalom. Néhány monografikus feldolgozás már az eddigiek során is felhívta a figyelmet az itteni magyar nyelvű írásbeli kultúra szerteágazó gyökéretére, arra, hogy a humanizmussal és a középkori eretnekmozgalmakkal kezdődő szellemi és irodalmi megmozdulások milyen értékes és fontos eredményekkel gazdagították a magyar irodalom színképét. Irodalomtudományunk halaszt-hatatlan feladata, hogy e mozgalmak korunkig húzódó vonulatait meg-rajzolja, hogy ezeket az eredményeket feltárja, számba vegye és feldolgozza, a Vajdaság más népeinek irodalmával egybevesse, s a komparációból a tanulságokat levonja. Ez az összehasonlító vizsgálat természetesen nem állhat meg a Vajdaság határainál, hanem figyelembe kell hogy vegye az egyetemes magyar és délszláv szellemi érintkezéseket, amelyeknek a története minden gazdagsága ellenére sincs felkutatva és megírva. E feladat megoldása nemcsak az iskolai irodalomoktatásban lenne jelentős, hanem általánosabb célokat is szolgálhatna: rámutathatna a csereforgalom irányaira, természetére, az átvételek, kölcsönzések és hatások termékenyítő voltára, végső soron egy ilyen kutatás teremthetné meg a feltételeit a hazai magyar irodalom-történet megírásának is, amely nélkül nemcsak az irodalmi hagyaték, hanem a jelen felmérése és értékelése sem képzelhető el. Ennek a munkának egyik legfontosabb fejezete a majd félszázados jugoszláviai magyar irodalom vizsgálata, amely szerves része mindkét irodalmi műveltségnek, de amelynek fejlődési tendenciái, története, problémái, alkotói és alkotásai ma nincsenek még feltárva és összegyűjtve, holott ez az irodalom sajátosan tükrözi a jugoszláviai magyarság életét, törekvéseit, társadalmi valóságát.

A múltbeli és a mai kulturális mozgalmak, a könyvtárak, színházak, iskolák története, a kiadótevékenység, a sajtóviszonyok, a szellemi néprajz, a képzőművészeti és zenei élet — mind olyan kutatásra, feltárára és tudományos feldolgozásra váró feladatot állít elénk, amelyek csak intézeti keretben, tehát rendszeres anyaggyűjtéssel, dokumentációval és az erre támaszkodó szervezeti munkával oldhatók meg.

A fentebb vázolt feladatok jól képzett munkatársakat, a tudományos kutatás metodológiájában jártas szakembereket kívánnak. A múltban, különösen az ötvenes évek elején, amikor az intézet létesítésének gondolatát először vitatták alaposabban, még nem rendelkezünk megfelelő káderrel. Azóta mind a hazai, mind a külföldi egyetemeken számos szakemberünk szerzett megfelelő tudományos képesítést. Emellett nem kis mértékben növekedett azoknak a nem magyar tudományos kutatóknak a száma — mind a Vajdaságban, mindpedig más kulturális központokban (Zágráb, Zadar, Ljubljana) —, akik a magyar nyelv és irodalom tanulmányozása felé fordultak vagy ezzel érintkező témákon is dolgoztak. A készülő nagyszótár munkaközösségében, az egyetemen és más intézetekben dolgozó szakemberek köréből is jelentős számú tudományos kutató állhat az intézet rendelkezésére. Ugyanakkor az intézet valósággal kádernevelő műhelye e fontos szakterület további művelőinek, főleg a Novi Sad-i Bölcsészkar Magyar Tanszékén végzett fiatalok köréből.

AZ INTÉZET FELÉPÍTÉSE

Az intézet munkáját az említett három szakterületnek megfelelően három kutató osztályban és az intézet szakszolgálatait egyesítő osztályban véljük megszervezni:

- a) Nyelvosztály
- b) Irodalmi osztály
- c) Művelődéstörténeti osztály
- d) könyvtár, levéltár (mikrofilm), dokumentáció és bibliográfiai munkálatok osztálya.

Az egyes osztályokat egy-egy állandó alkalmazásban lévő tudományos munkatárs vezetné. Az intézet élén álló igazgató mint az intézettel rendes munkaviszonyban lévő állandó alkalmazott végezné a szervező, irányító feladatokat, a munka más intézetekkel való koordinálását stb. Rajtuk kívül állandó munkaviszony-jelleggel még 5—7 különféle szakképesítésű tudományos munkatárs alkalmazását tartjuk szükségesnek. (A szerbhorvát—magyar nagyszótár szerkesztőségében jelenleg is dolgozik egy állandó alkalmazásban lévő munkatárs.) Lényeges követelmény, hogy az állandó belső munkatársak között képviselve legyenek mindazok a szakágazatok, amelyekben az intézet jelentősebb munkákat kíván végezni. Mindenekelőtt nyelvészekre, dialektológusokra, lexikológusokra, irodalomtörténészekre, etnográfusokra, művészettörténészekre, bibliográfusokra, archivistákra gondolunk. Külön szem előtt kell tartanunk azokat a szakembereket, akik jártasak az összehasonlító módszerekben az említett szakterületeken, vagy különös érdeklődéssel fordulnak a komparatvizitikai kutatások felé. Az előadottak alapján összesen 10—12 tudományos munkatársi illetve vezetői munkahelyet kellene biztosítani az intézetben. Természetesen úgy véljük, nem kellene mindjárt az intézet megalakítása után betölteni minden előirányzott munkahelyet; a belső munkatársak felvétele és alkalmazása az intézet

munkájának fokozatos fejlődése arányában történne, szem előtt tartva, hogy az intézet csakis megfelelő szakképesítésű embereket alkalmazna. Az intézet vezetése csak csekély adminisztrációt igényelne, így feltehetőleg egyetlen ember el tudna végezni minden ügyvitellel kapcsolatos munkát.

Az egyes osztályok legközvetlenebb feladatai a következők:

a) *Nyelvosztály:*

1. A jugoszláviai magyar köznyelv problémáinak a tanulmányozása és megoldása; mindazon nyelvi kérdések kivizsgálása és tisztázása, amelyek a közéletben a magyar nyelvhasználat terén fölmerülnek (kétnyelvű közigazgatás és ügyvitel stb.); a terminológiai és toponímiai kérdések megoldása; a szerbhorvát—magyar nyelvi kölcsönhatások anyagának összegyűjtése, tanulmányozása és az ebből eredő problémák megoldása; a magyar nyelv szláv jövevényszavainak vizsgálata; a Magyar Tudományos Akadémia Helyesírási Szabályzatához csatolt Függelék utasításának kidolgozása: a jugoszláviai magyarság nyelvében a szocialista forradalom utáni időszakban végbement jelentős arányú nyelvi változások anyagának vizsgálata, s ez újítások eredményeinek felmérése és értékelése; a fordítómunka igényelte nyelvi szolgálat (közönségszolgálat) ellátása.

2. Szótári munkálatok: a szerbhorvát—magyar nagyszótár kéziratának befejezése (elkészült a három nagykötetes mű első kötetének kézírata), a magyar—szerbhorvát rész kidolgozása, a szerbhorvát—magyar és magyar—szerbhorvát szakszótárak elkészítése (jogi és közigazgatási, műszaki, közlekedési, vegyészeti, atomtudományi, hidrometeorológiai, növénytani, helyesírási és más szakszótárak).

3. A nyelvjárások anyagának begyűjtése, rendszeres dialektológiai kutatások, ezek feldolgozása (nyelvészeti atlaszok, népnyelvi szótárak és monográfiák készítése stb.).

b) *Irodalmi osztály:*

1. A Jugoszláviában valaha is megjelent hungaricák begyűjtése, a lapok, folyóiratok, időszaki sajtótermékek kompletírozása s bibliográfiai feldolgozása.

2. Levél- és kéziratanyag felkutatása, az irodalmi élet egyéb dokumentumainak gyűjtése és feldolgozása.

3. Életrajzok, monográfiák, tanulmányok készítése itteni magyar írókról és irodalmi mozgalmakról; a jugoszláviai magyar irodalom történetének megírása.

4. Komparativisztikai vizsgálatok vajdasági és szélesebb — a délszláv és a magyar irodalom egészére kiterjedő — viszonylatokban; a fordítás-irodalom felkutatása és rendezése.

c) *Művelődéstörténeti osztály:*

1. A szellemi néprajz anyagának begyűjtése, tudományos rendezése és feldolgozása (népmesék, mondák, közmondások, népi szokások, hagyományok, népdalok, a népzene stb.).

2. A művészeti élet megnyilvánulásainak számbavétele, tanulmányozása, értékelése, története (képzőművészetek, színház, zene, film).

3. A szélesebb körű kulturális tevékenység története; kulturális mozgalmak, munkásmozgalmi kulturális tevékenység, közművelődés, művelődési intézmények (iskolák, egyesületek, könyvtárak, dalárdák, különféle más szervezetek), könyvkiadás, sajtó stb.

A Hungarológiai Intézet hosszabb és rövidebb időre szóló munkaprogramjának, de különösen az évi illetve operatív munkaterveinek kidolgozásakor mindig szem előtt kell majd tartani más hasonló munkát végző intézetek tevékenységét és munkaterveit a munkálatok egybehangolása, megfelelő elhatárolása és az együttműködés megszervezése céljából. Az intézetnek semmiképpen sem szabad elzárkóznia egyéb intézmények tevékenységétől, ellenkezőleg: rendszeres kapcsolatokat kell fenntartania más intézetekkel és szervezetekkel, eleven kapcsolatban kell lennie tár-tományunk társadalmi közösségével, amelynek időszerű és életes szükségletei elsősorban határozzák meg az intézet munkaprogramját. A konkrét munkaprogramokat meghozataluk előtt az intézet megfelelő formában nyilvános vitára bocsátaná.

KÁDERKÉRDÉSEK

A meglévő szakkáderek egy részletesebb (habár nem teljes) számbavételéből kitűnik, hogy az intézet elegendő és megfelelő szakember közreműködésére számíthat a legsürgősebb munkák megindításakor. Elsősorban a Bölcsészkar Magyar Tanszékének oktatói jönnek figyelembe (egy rendkívüli tanár, két docens, egy előadó, négy tanársegéd), továbbá három magyarországi egyetemen doktorált magyar tanár. A Bölcsészkar két történészét (a történelmi tudományok doktorait) szűkebb szakterületük folytán hungarológiai kérdések foglalkoztatják. A szerbhorvát—magyar nagyszótár egyetemi képesítésű törzsmunkatársai munkában szerzett tapasztalatuk, gyakorlati képzettségük és munkaközben végzett stúdiumaik folytán kiváló szakképesítést szereztek tudományos munkára a lexikográfia terén. A Bölcsészkar Magyar Tanszékén eddig számmal 68 hallgató szerzett egyetemi oklevelet. Középkorai tanáraink közül többen szerbhorvát—magyar összehasonlító nyelvészeti vagy irodalomstúdiummal

foglalkoznak, sőt vannak akik e tárgykörből doktoráltak. Néhány magiszteri oklevéllel is rendelkező etnográfusunk, művészettörténészünk, szociológusunk segítségére szintén számíthatunk. A szerkesztőségekben, rádióban és egyebütt foglalkoztatott írók, népzene gyűjtők, képzőművészek, műkritikusok — legalább további tíz ember — ugyancsak vállalhatnak meghatározott feladatokat az intézet munkaprogramjában, s hasonlóképpen számíthatunk a humán tudományok más, tudományos fokkalal rendelkező jugoszláviai magyar művelőjére is. Ma már vannak szakembereink és tudományos kutatóink, akiknek munkássága a legszigorúbb kritériumok alapján is figyelemreméltónak tekinthető, s akik a maguk szakterületén vajdasági kereteken kívül is ismertek. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a humán tudományok olyan szerb, horvát, szlovén stb. művelőit sem, akik intenzíven érdeklődnek egyes hungarológiai kérdések vagy komparativisztikai munkálatok iránt s publikációik jelentek meg ebből a tárgykörből. Az intézet megalakítása és programszerű tevékenysége folytán bizonyára ezek száma is növekedni fog. Végül tartsuk szem előtt azoknak a magyarországi szakembereknek a közreműködését is, akik eddig is eredményesen munkálkodtak a jugoszláviai magyarság nyelvi, irodalmi, szellemi életének megismerésén, vagy érdeklődést mutattak a magyar—délszláv komparációk iránt.

EGYÉB SZERVEZÉSI KÉRDÉSEK

A Hungarológiai Intézet kereteiben végzett kutatás és feldolgozás eredményei időszaki kiadványok és önálló publikációk alakjában jelenne meg.

Véleményünk szerint az intézet önálló, egyéb intézményektől független öngazgatási munkaszervezet kell hogy legyen. Egyetemhez vagy fakultáshoz való csatolását nem tartjuk célszerűnek, tekintve a felsőoktatási intézmények bizonytalan pénzelését, főleg a tudományos kutatómunka céljaira fordítható anyagi eszközök elégtelenségét, státútumaik megkötöttségét (ami pl. a szakkaderek alkalmazásában és felvételében is áthidalhatatlan nehézségeket támasztana), valamint felsőoktatási intézményeink nehezekebb igazgatási formáit és ügykezelését.

Az intézet megalapítója Vajdaság Autonóm Tartomány Szkupstinája.

Az intézet működését a tartományi költségvetés és a megfelelő alapok pénzelnék.

Ezt a javaslatot a Tudományos Kutatómunkát Koordináló Tartományi Tanács felkérésére a Bölcsészkar Magyar Tanszékének keretében megalakított munkacsoport dolgozta ki. Az előzetes tervezet megvitatására a Tanszék saját tagjain kívül meghívta a kiemelkedő vajdasági magyar tudományos munkások és közéleti emberek egy nagyobb csoportját. A javaslat végleges kidolgozása e kb. 25 résztvevővel megtartott tanácskozás alapján történt. Ez az értekezlet jelölte ki a megszövegezést végző munkacsoport tagjait is:

Bányai János tanársegéd

Dr. Bori Imre docens

Major Nándor író

Olajos Mihály társadalmi-politikai munkás

Dr. Szei István docens